

(Възможна ли е) историография на мезорегионите – по примера на Западните Балкани?

доц. д-р Георги Н. Георгиев
Македонски научен институт

(Is it possible) a historiography of the mesoregions – following the example of the Western Balkans?

assoc. prof. Dr. Georgi N. Georgiev
Macedonian Scientific Institute

Abstract: *In view of the problem posed, this paper attempts to answer primarily two main questions: 1. Do the Western Balkans really form a mesoregion – a collection of several states with common characteristics specific to their neighbours, in the contemporary progression of circular geopolitical zoning 2. Is it worth studying the Western Balkans as something distinct, as something with a distinctive cultural, geographical, social and economic physiognomy?*

The answer is that there is neither any sense nor any reason to study the Western Balkans separately. Their distinctiveness is in fact common, complex and colourfully interwoven throughout the peninsula. It is good to be aware of what is actually common, what is specific and what is tangled in the amalgam in order to orient ourselves and to find out who is who in the Balkans. A common narrative of the national historiographies of the Balkan countries as they are, even less of the countries of the so-called Western Balkans, is hardly possible. At least the attempts so far have shown exactly this result. In this regard, the historiography of the Republic of North Macedonia is the most eloquent example worthy of being included in future chrestomathies on Balkan history. It is quite sufficient to serve as a sobering warning to libraries – not to rush with the introduction of Western Balkans departments in their collections and reading rooms.

Keywords: *mesoregions, Western Balkans, Balkans, geopolitics, culture, history, historiography.*

Резюме: С оглед на поставения проблем настоящето изложение се опитва да даде отговор преди всичко на два основни въпроса: 1. Дали Западните Балкани наистина образуват „мезорегион“ – съвкупност от няколко държави с общи характеристики, специфични спрямо съседите им, в съвременната прогресия от кръгови геополитически зонирания? 2.

Дали си струва Западните Балкани да се изследват като нещо обособено, като нещо с отличителна културна, географска, социална и икономическа физиономия?

Отговорът е, няма нито смисъл, нито никакво основание Западните Балкани да се изучават обособено. Отличителното им въсъщност е общо, сложно и пъстро преплетено в целия полуостров. Добре е да си дадем сметка кое въсъщност е общото, кое е специфичното и кое е преплетеното в амалгамата, за да се ориентираме и кой кой е на Балканите. Общ разказ на националните историографии на балканските страни, такива каквито са, още по-малко на страните от т.нар. Западни Балкани, едва ли е възможен. Поне опитите досега показват именно този резултат. Във връзка с това историографията на Република Северна Македония е най-красноречивият пример, достоен да бъде включен в бъдещите христоматии по история на Балканите. Той е напълно достатъчен да послужи за отрезвяващо предупреждение към библиотеките – да не избързват с въвеждането на отдели „Западни Балкани“ в своите фондове и читални.

Ключови думи: мезорегиони, Западни Балкани, Балкани, геополитика, култура, история, историография.

От гледна точка на поставения със заглавието проблем понятието „мезорегион“ накратко обозначава територия, която не съвпада с политическите граници, но съставлява нещо цяло по определени признаци – културни, географски, икономически и пр. Неговият смисъл се измерва със значението на гръцката дума „мезос“ – средно. Следователно мезорегионът е средното, преходно, свързващо звено между микрорегион и макрорегион. Употребата му в такъв широк контекст е изключителна гъвкава и в зависимост от целите може да се отнася до практически всевъзможни равнища и критерии на обособяване – поднационални, наднационални, континентални, трансконтинентални и пр. С една дума, според това каквито са потребностите от създаването на подобни образувания.

Редно е преди всичко да се запитаме дали Западните Балкани образуват „мезорегион“ – съвкупност от няколко държави с общи характеристики, специфични спрямо съседите им, в растящата прогресия от кръгови геополитически зонирания на Балканите, на Европа, на Северния Атлантик, на Северното полукъл-

бо...? Ако това е така, какъв е „макрорегионът“, към който Западните Балкани биха били (или са) отнесени?

Самото понятие „Западни Балкани“ като словосъчетание от геополитическата фразеология е сравнително ново – от началото на 90-те години на миналия век, тоест приблизително отпреди три десетилетия. То се появи, за да даде име на пространството, заето от единиците от разпадащата се в кървав водовъртеж Югославия, плюс Албания. Неговото свиване върви с постепенната интеграция на страните от очертания регион в евроатлантическите структури. Логически погледнато, с приключването на този процес, видимото функционално предназначение на понятието би трябвало да се изчерпи и да се извади от употреба. Именно отбелязаната формална преходност е основание Западните Балкани да се възприемат като „мезорегион“.

Понятието може да е ново, но неговият скрит смисъл е много по-стар и отива далеч назад във времето до разделението на Балканите по линията Изток – Запад. Неизбежно е да помислим, че щом има Западни Балкани, съществуват негласно и Източни Балкани. А отгук – кои са релевантните причини за това съвременно деление в полусянка?

Те очевидно не са културни – културата на Балканите е такава прастара смесица от източни и западни влияния, че е невъзможно да се подели. В езиково отношение например Балканският езиков съюз (българският, албанският, румънският/влашкият и гръцкият език, с общите им черти) географски е колкото източен, толкова западен, южен и северен. Нещо повече, в случая с България и Република Северна Македония, частично или локално в Сърбия, Косово, Албания, Гърция и Румъния, се говори един и същи взаимноразбираем балкански славянски език с изключително жизнен диалектен континуум. Дори целенасочените опити за раздалечаване на официалните му книжовни норми не са в състояние да разкъсат тази верига. Напълно нерелевантно е нейната цялост да се разглежда разпокъсано на части сами по себе си и преобладаващо в политически контекст.

В този ред на мисли причините не са и религиозни – поради същите обстоятелства, още повече че подчертано „западните“

Хърватия и Словения вече са прибрани там, където винаги са принадлежали. Останалите Западни Балкани са толкова християнски (традиционно православни и католически) и мюсюлмански, колкото е например България. Нюансите може и да са различни, но основните цветове на мозайката неизменно съществуват от времето на появата и смесването им.

Икономически и социални причини? Само дотолкова, доколкото страните, които са извън Европейския съюз, очевидно изпитват по-големи затруднения.

Климатични? Физикогеографски? Още по-малко.

Следователно просто не си струва Западните Балкани да се изследват като нещо обособено, като нещо с отличителна културна, географска, социална и икономическа физиономия. Отличителното им всъщност е общо, сложно и пъстро преплетено в целия полуостров. Добре е да си дадем сметка кое всъщност е общото, кое е специфичното и кое е преплетеното в амалгамата, за да се ориентираме и кой кой е на Балканите.

Показателно е, че базираната във Франкфурт на Майн независима Постоянна комисия за географски наименования, в която членуват учени от немскоезичните страни, публикува карта (2007) на европейските региони по културните им признаци, „вдъхновена“ от институции на Европейския съюз. Това е експертното предложение на Комисията, „след детайлна дискусия“, за макро-разделението на Европа¹. Едва ли може да ни изненада фактът, че Балканите като цяло са подредени в макрорегиона Югоизточна Европа, заедно с половината Румъния (източната), Молдова, Одеската област от Украйна и гръцките архипелази в Източното Средиземноморие, плюс островите Крит и Кипър. Изключение, що се отнася до Балканския полуостров, правят само Хърватия, Словения и част (северозападната) от Сърбия, причислени към Централноевропейския регион.

¹ The StAGN. – Recommendation for the large division of Europe. – https://www.stagn.de/DE/1_Der_StAGN/Publikationen/StAGN_GGEuropa/grosseu_node.html, viewed

Europe's principal regions by cultural criteria
Großgliederung Europas nach kulturrräumlichen Kriterien

https://www.stagn.de/SharedDocs/Downloads/DE/StAGN_Publikationen/070925_Europe_cultural_eng_gr.pdf;jsessionid=13F303B699BC39EE62FE9E2C9F407F2E.live11?_blob=publicationFile&v=4

Съобразена със съществуващите политически граници тази „културна“ карта придобива по-„събран“ и дефиниран вид, свеждайки се до следните държави: Молдова, Румъния, България, Гър-

ция, Кипър, Сърбия, Черна гора, [Северна] Македония, Албания, Косово, Босна и Херцеговина.

Europe's principal regions by cultural criteria and countries
 Großgliederung Europas nach kulturellen Kriterien und politischen Grenzen

https://www.stagn.de/SharedDocs/Downloads/DE/StAGN_Publikationen/070925_Europe_political_eng_gr.pdf;jsessionid=13F303B699BC39EE62FE9E2C9F407F2E.live11?__blob=publicationFile&v=4

Остава да се обърнем към вездесъщата геополитика с нейните детерминанти на зоните за действие и обособяване. Западните (и Източните) Балкани удивително съвпадат или поне се

припокриват до голяма степен със сферите на влияние, възникнали от съперничеството между Русия и Австрия/Австро-Унгария в региона. Функционалните проявления на тази линия се запазват и до днес под различни форми. Те безспорно заслужават вниманието на историографията. Общ разказ на националните историографии на балканските страни, такива каквито са, обаче едва ли е възможен. Поне опитите досега показват именно това. Няма нито смисъл, нито никакво основание Западните Балкани да се изучават обособено.

Пришпорващата намеса на политиката в историята не е довела до нищо полезно. Типична илюстрация е историографията на Република Северна Македония, призвана от нейните създатели да изгради въображаемата реалност и континуитет на един паралелен самодостатъчен свят. Освободен от пазвите на бившата Югославия, балонът на този измислен свят с митологично минало се рее в атмосферата на суровата геополитическа действителност сред настоящи и бъдещи бури. Опитът да се приземи спасително на твърда и сигурна почва с политически средства – по прословутата формула за „обща история“ в Договора за приятелство, добросъседство и сътрудничество между Република България и Република Северна Македония от 2017 г. доведе само до нови колизии и... нови взривове на митотворчество. Какво да се прави – както се казва в подобни случаи, пътят към ада е послан с добри намерения. И ние, другите, „европейските“ балканци, не сме идеални в това отношение.

Историографията на Република Северна Македония е само най-красноречивият пример, достоен да бъде включен в бъдещите христоматии по история на Балканите. Но той е напълно достатъчен да послужи за отрезвяващо предупреждение към библиотеките – да не избързват с въвеждането на отдели „Западни Балкани“ в своите фондове и читални. Старите „шарени“ Балкани са все още тук, единни в многообразието си, подобни по много и различни начини, едновременно близки и далечни, както за себе си, така и за другите – накратко такива, каквито винаги са били.